

mat'tan sonra in'âm ifadesine pek rastlanmamaktadır. Hem yapılan değişikliklerle önemli bir kısmının kaldırılmış olması, hem de "atıyye-i seniyye" tabirinin yaygınlık kazanması in'âm terimini hemen tamamen ortadan kaldırmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, KK, nr. 664 m., s. 90-91; nr. 666, s. 61; nr. 667, s. 35; nr. 1764, s. 27; Aşıkpaşazâde, *Târih* (Atsız), s. 34, 160-162; Neşrî, *Cihannümâ* (Unat), I, 73, 187, 309, 361; Ayn Ali, *Risâle-i Vazîfeh-orân*, s. 108-112; Hezârfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-beyân fi Kavânin-i Âl-i Osmân* (haz. Sevim İlğürel), Ankara 1998, tür.yer.; Tevkiî Abdurrahman Paşa, *Kânunnâme* (MTM, I/3 [1331] içinde), s. 508; *Sultan Abdülmecid Zamanına Ait İhsan ve Atıyye-i Seniyye Defteri*, İÜ Ktp., TY, nr. 8901, vr. 17^b-18^a, 24^b-25^a, 27^b, 28^b, 29^a, 33^b-34^a, 42^b-43^a; Filiz Karaca, *Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifat Müessesesi* (doktora tezi, 1997), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 36-37, 41-50, 60-62, 66-67, 109-116, 130-144, 195, 204; Ömer İşbilir, *XVII. Yüzyıl Başlarında Şark Seferlerinin İlaşe, İkmâl ve Lojistik Meseleleri* (doktora tezi, 1997), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 117-119, 120, 123-124, 126-127, 131, 142-143; Ömer Lutfi Barkan, "954-55 (1547-48) Malî Yılına Âit Bir Osmanlı Bütçesi", *İFM*, XIX/1-4 (1957-58), s. 264; İsmail E. Erünsal, "Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları I-II. Bâyezid Devrine Ait Bir İn'âmât Defteri", *TED*, sy. 10-11 (1981), s. 303-342; a.mlf., "Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları II-Kanunî Sultan Süleyman Devrine Ait Bir İn'âmât Defteri", *Osm.Ar.*, IV (1984), s. 1-17; Mehmet İpşirli, "Hasan Kâfi el-Akhisarî ve Devlet Düzenine Ait Eseri: Usûlü'l-Hikem fi Nizâmî'l-Âlem", *TED*, sy. 10-11 (1981), s. 258; a.mlf., "Osmanlı Devlet Teşkilâtına Dair Bir Eser: Kavânin-i Osmânî ve Râbita-i Âsitâne", a.e., sy. 14 (1994), s. 33; Abdülkadir Özcan, "Cülûs ve Cülûsla İlgili Meseleler", *Mimar Sinan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, II, İstanbul 1995, s. 163-184; Feridun Emecen, "Atıyye-i Seniyye", *DİA*, IV, 64.

FİLİZ KARACA

İNAN

(الإنان)

Ortaklarının sermaye, kâr payı ve zarara katılımda eşitlik, tasarruf ehliyetinde denklik şartının aranmadığı şirket tiplerini ifade eden terim.

Sözlükte "gem, dizgin, yular" gibi anlamlara gelen inân, İslâm hukuku terimi olarak ortakların diledikleri miktarda sermaye ile katılabildikleri, kâr payına ve zarara katılımda eşit, tasarruf ehliyetinde denk olmadıkları ve birbirleriyle sadece vekâlet münasebeti içinde buldukları şirket nevini ifade eder. Kelime anlamının serbest bir yorumuyla düşünülerek ortakların müşterek hedefe doğru koşuda sermayelerinin dizginlerini aralarındaki

akde göre uyum içinde yönettikleri şirket tipini belirttiği ileri sürülmüştür.

İslâm hukukunda akid şirketleri, şirketin dayandığı ana unsur bakımından emvâl (sermaye ağırlıklı ticarî ortaklık), ebdân (emeğe dayalı iş ortaklığı), vücûh (ticarî itibara dayalı ticaret ortaklığı) şeklinde üçe, ihtiva ettikleri şartlar ve hükümler bakımından ise mufâvada ve inan olmak üzere ikiye ayrılır. İlk üç şirketten her biri inan veya mufâvada tipinde kurulabilir. İslâm hukuk tarihinde uygulamada en fazla rastlanan ortaklık türü inan şirkettir. İnan şirketi ortaklar arasındaki akde dayandığından kuruluşu akdin kuruluşunda aranan şartlara tâbidir. Bunun yanında ortaklık mevzuunun vekâlet kabul eden konulardan olması, kazancın paylaşım esaslarının tayini ve kâr payının maktû bir miktar olarak değil oran olarak belirlenmesi gibi şartlar da aranır.

Hanefî ve Zeydî fakihlerine göre mufâvada şirketi için geçerli olan, ortaklardan her birinin sermayesinin veya mesai yahut ticarî itibarının, kâr ve zarara katılım oranlarının eşitliği, tasarruf ehliyetleri ve dinlerinin denkliği, birbirlerine karşı vekâlete ilâveten kefalet ehliyetini de taşımaları, sermaye özelliğindeki bütün varlıklarını sermaye yapma zorunluluğu gibi şartlardan birinin eksikliği durumunda şirket inana dönüşür. Vücûh şirketinin mufâvada nevi için geçerli iki şartı daha vardır ki bunlardan birinin eksikliği halinde ortaklık inan tipinde kurulur: Sözleşme metninde akdin mufâvada tipinde kurulduğunun belirtilmesi ve ortakların satın alınan malla ücretine iştiraklerinin eşit olması. Söz konusu şartlardan birinin eksikliği halinde diğerleri de zorunluluk olmaktan çıkar. Mâlikîler'e göre ise mufâvada, ortaklardan her birinin diğerinin görüşünü almaksızın tasarrufa tam yetkili olduğu ve bu faaliyetinden diğer ortakların da sorumlu bulunduğu şirket türüdür. Her ortağın ayrı bir tasarruf yetkisi yoksa o zaman inan şirketi söz konusu olur. İnan şirketinde ortaklar belli bir alanda ve belli sermaye ile ticarî faaliyet gösterdiklerinden bunun dışındaki mal ve alanlar bakımından birbirlerinden bağımsızdırlar. Ortaklardan herhangi biri diğerlerinden izinsiz mufâvada şirketi tesis edemez. İnan şirketi, sözleşmeye konulan bazı özel şartlarla mufâvada özelliklerinden çoğunu haiz olarak kurulabilir. Meselâ ortakların hisseleri, kâr ve zarara katılımlar oranları eşit olabileceği gibi birbirlerinin hem vekili hem de kefilî olabilirler. Normal şartlarda aralarında sade-

ce şirketin konusu ile sınırlı vekâlet ilişkisi bulunan ortakların eksik edâ ehliyetine sahip olmaları akdin oluşması için yeterli görülmüştür. Vekâlet ilişkisinin mahiyeti gereği her ortak üçüncü şahıslara karşı kendi yaptığı işlerden sorumludur. Şirketin kuruluşunda iştirakçiler arasında ayrıca kefalet ilişkisi bulunması şart koşulmuşsa her birinin kefaletin icabı olan tam edâ ehliyetini taşıması gerekir. Hem vekâlet hem de kefalet esasları üzerine kurulan inan şirketinde bir ortağın şirket adına yaptığı her türlü işlemde doğan hak ve sorumluluklara diğerleri de doğrudan ve müteselsilen katılır.

İnan şirketinin kurulabilmesi için ortaklar arasında din birliği bulunması zorunluluğu yoktur. Müslüman bir kimsenin gayri müslimlerle şirket kurmasının kerâhetine dair ictehadlar nassa dayanmaz. Hz. Peygamber'in bazı gayri müslimlerle müdârebe vb. ortaklıklar yapmış olması bu konuda bir sakınca bulunmadığının açık delilidir.

İslâm hukuk doktrininde emvâl şirketinin inan nevinin meşruyeti tartışmasızdır. Bununla birlikte Şâfiîler, Zâhirîler ve Ca'ferîler'e göre ebdân ve vücûh şirketlerinin gerek inan gerekse mufâvada tipi meşrû değildir. Hanefîler, Hanbelîler ve Zeydîler, akid şirketlerinden her üçünün de belli şartları taşımaları halinde inan tipinde kurulmasını câiz görürler. Hanefîler, söz konusu üç şirket çeşidinin her iki nevinin cevazını kâra istihkak için gerekli sermaye, emek ve damân unsurlarından birini taşıması şartına dayandırmaktadırlar. Zira kârın dayanağı emvâl şirketinde sermaye ve damân, ebdân ortaklığında emek ve damân, vücûh şirketinde ise damândır. Bunlardan herhangi birine dayanmayan kâr payı karşılıksız olup şirketi fâsid kılan sebeplerdendir. Şirket kurulurken ortakların kâr paylarının şâyi hisse olarak belirlenmesi akdin sıhhat şartıdır. Ortaklardan birinin bile kâr payını maktû miktar olarak belirlemesi halinde Hanefî fakihlerinin çoğunluğuna göre şirket akdi bâtil, bir kısmına göre de fâsid olur. Kârın dağıtım esaslarının meçhul bırakılması halinde akid yine fâsiddir.

İnan şirketi muayyen tür ve miktarlarda malın ticaretini yapmak, belirli hizmetleri üretmek veya belli bir iş kolunda faaliyet göstermek üzere kurulabileceği gibi meşrû her alanda çalışmak üzere de tesis edilebilir. Ortaklık vekâlet akidinde olduğu gibi zamanla da sınırlandırılabilir. Belirlenen hedefe ulaşılması veya süre-

nin sona ermesi halinde şirket kendiliğinden infisah eder. Fesihden sonra satın alınan mallar satın alma işlemini yapan ortağa aittir.

Emval şirketinin inan tipinde, İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre sermaye yapılan malların karıştırılması akdin sıhhati için şart değildir; ancak İmam Şâfiî ve Züfer bunun aksini savunmaktadır. Bu şirketin tabiatı gereği ortaklar, müşterek mal üzerinde umumi vekâlet alan vekilin müvekkili adına yapabileceği işlemleri yapma hakkına sahiptir. Buna göre akid esnasında aksi kararlaştırılmamışsa ortaklardan her biri şirket malında, diğerlerinden izin almadan normal iş hayatının gerektirdiği bazı tasarruflarda bulunabilirse de zarar riski yüksek işlemler yapamaz. Çünkü şirket bir açıdan emanet akdi gibidir; şirket malı üzerinde emanetçinin tazminini gerektiren davranışlarda bulunan ortak sebebiyet verdiği zararı tazmin etmek zorundadır. Sözleşmede aksine bir hüküm yoksa -meselâ ortakların birbirine kefil olması gibi- her bir ortağın şirket aleyhine ikrarı, başka delillerle desteklenmedikçe veya diğer hissedarlarca onaylanmadıkça sadece kendisini bağlar. Bununla birlikte Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve Züfer'e göre satılan maldaki kusur ikrarı bütün ortakları bağlar.

Ortaklar bizzat çalışmayacaklarsa kâra ve zarara sermaye hisseleri nisbetinde ortak olurlar; akid esnasında iştirak oranından daha fazla veya az kâr almayı şart koşamazlar. Şirkette bilfiil çalışan ortaklar, zarara yine sermayeleri oranında katılmak zorunda oldukları halde kârdan alacakları ilâve hisse akidle belirlenen esaslara göredir. Bu durumda, çalışan ortakların emekleri karşılığında alacakları ilâve kâr payında mudârebe hükümleri geçerli olur. İmam Mâlik, Şâfiî ve Züfer ile Ca'ferîler ve Zâhirîler'e göre kâr da zarar da sermayeye iştirak oranına göredir. İnan şirketinin fâsid olması durumunda hâkim kanaate göre kâr ve zarar sermaye oranında paylaşılır.

Ebdân ortaklığına cevaz vermeyen Şâfiî, Zâhirî ve Ca'ferî mezheplerine, Leys b. Sa'd'e ve bir rivayette Züfer b. Hüzeyl'e göre bu şirketin inan tipi de câiz değildir. Bu tür bir şirketin ortakları kârı akid esnasında belirlenen oranda, zararı ise yine akidde şart koşulan, şirkete iş kabulü ve taahhüdü nisbetinde paylaşırlar. Ortaklardan birinin taahhüt ettiği işin yapılmasından diğerlerinin sorumluluğuna tutulmaması gerektiği halde istisnânen mufâvada şirketi hükümleri uygulanır ve bütün

ortaklar yükümlü olur. Aynı şekilde, aralarında kefalet bağı olmadığı halde ortaklardan her biri sipariş ücretini şirket adına talep etme yetkisine de sahiptir. Dolayısıyla ücreti tahsil ettiğine dair ikrarı da diğer ortaklarca reddedilemez. Vücûh şirketinin inan tipinde, diğer iki ortaklık türünden farklı olarak ortakların kâr ve zarara iştirakleri -damân yükümlülüğünün mahiyeti icabı- satın alacakları maldaki hisseleri nisbetindedir; ortaklardan birinin kâr payı ile zarara katılım oranı hiçbir şekilde farklılık arz edemez.

İnan şirketi hukukî vasıf itibarıyla gayri lâzım (câiz) bir akiddir; şirket iki ortaklık ise kural gereği ortaklardan birinin akdi feshi, ölmesi veya edâ ehliyetini kaybetmesi gibi hallerde ortaklık infisah edenken üç ve daha çok ortaklı olması durumunda ilgili ortak açısından münfeshih olur. Bu ortaklığın feshi ve tasfiyesiyle ilgili diğer konularda da genellikle âdi şirket hükümleri geçerlidir. Bazı çağdaş hukukçular inan şirketini sınırlı sorumlu ortaklık şeklinde nitelendirmektedirler (Ansay, s. 178; Poroy v.dğr., s. 11).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "'ann" md.; Şâfiî, *el-Üm*, Beyrut 1393/1973, III, 231-232; Serahsî, *el-Mebsûl*, XI, 151-219; Kâsânî, *Bedâ'i*^c, VI, 56-79; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 223-227; İbn Kudâme, *el-Muğni*, V, 124-126; Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'İlî'l-Muhtâr* (nşr. Muhsin Ebû Dakika), İstanbul 1987, III, 11-18; Osman b. Ali ez-Zeylaî, *Tebyînu'l-hakâ'ik*, Bulak 1313, III, 312-324; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, V, 167-199; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râ'ik*, V, 179-202; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Beyrut 1404/1984, V, 2-14; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, Beyrut, ts. (Dâru İhyâ'it-türâsî'l-'Arabî), III, 332-357; Mecelle, md. 1329-1403; Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, İstanbul 1330, III, 616-694; Sabri Şakir Ansay, *Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku*, Ankara 1958, s. 176-179; Ali el-Haffî, *eş-Şerikât fi'l-fikhi'l-İslâmî* [baskı yeri ve tarihi yok], s. 31-58; Cezîrî, *el-Mezâhibü'l-erba'a*, III, 63-93; Reha Poroy v.dğr., *Ortaklıklar Hukuku*, İstanbul 1972, s. 11; Muhammed b. İbrâhim el-Mûsâ, *Şerikâtü'l-eşhâş beyne's-şerî'a ve'l-kânûn*, Riyad 1401, s. 139-188; Osman Şekerci, *İslâm Şirketler Hukuku Emek-Sermaye Şirketi*, İstanbul 1981, s. 197-219; İsmail Büyükcölebi, *İslâm Hukukunda İnân Şirketi ve Nevîleri* (doktora tezi, 1981). Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi, s. 1-174; İbrâhim Fâdil ed-Debû, *Şerikâtü'l-inân fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Amman 1403/1983, s. 1-210; Bilmen, *Kamus*², VII, 79-98, 118-119; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletüh*, Dımaşk 1405/1985, IV, 792-835; Abdülazîz el-Hayyât, *eş-Şerikât fi's-şerî'ati'l-İslâmiyye*, Beyrut 1408/1987-88, I, 41-56, 73-170, 325; II, 21-49; Murtaza Köse, *İslâm Hukukunda Anonim Ortaklıklar* (doktora tezi, 1996). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 103-109; "Şerike", *Mo.F*, XXVI, 38 vd.

İNAN, Abdülkadir (1889-1976)

Türk dil, folklor, etnografya
ve tarih âlimi.

29 Kasım 1889'da Başkurdistan'ın Pirme vilâyetine bağlı Ekaterinburg'un (Sverdlov) Şigay köyünde dünyaya geldi. Asıl adı Fet-hulkadir'dir. İlk öğrenimini Âlimcan Barudî'nin Şigay'da açtığı Usûl-i Cedîd Mektebi'nde yaptı. Bir süre Çilebinsk'teki Ahund Hekim Hazret Medresesi'ne devam etti. Ayrıca Rus-Başkurt Mektebi'nde görevli bir öğretmen Rusça ve matematik dersleri aldı. Rus okullarına gitmesine babasının razı olmaması üzerine Troiski şehrindeki yeni usul eğitim veren Resûliye Medresesi'ne kayıtdı. Bu yıllarda Rus üniversitelerinde okuyabilmek için yarıdan da Rusça'sını ilerletmeye çalıştı. 1914'te yüksek öğretmen okulundan mezun oldu. 1915'te müderris unvan ve diplomasını aldıktan sonra çeşitli okullarda öğretmenlik yaptı. 1917'de Başkurdistan Sovyeti başkanlığına ve Zeki Velidi'nin (Togan) önderliğinde kurulan Başkurdistan hükümetine bağlı Çilebinsk Halk Komitesi üyeliğine getirildi. 18 Haziran 1917'de *Başkurt* gazetesini çıkarmaya başladı. Aynı yılın 5-9 Aralık günlerinde Moskova'da toplanan Sovyetler Kongresi'ne Başkurdistan delegesi olarak katıldı. Başkurt Maarif Vekâleti İlmî Heyeti'ne başüye tayin edildi. 1919'da Ufa'da Başkurdistan Tarih ve Etnografyasını Öğrenme Derneği'ni kurdu ve başkanlığını yaptı.

Bolşevikler 1920 yılından itibaren Başkurtlar'a baskı uygulamaya başlayınca diğer Başkurt ileri gelenleriyle birlikte Türkistan'a giderek Türkistan Basmacı Hareketi'ne katıldı. Buradan Taşkent'e geçip Kazak-Kırgız ortaokullarında Abdülkadir Cılkıbay (Yıkıbay) adıyla müdürlük ve öğretmenlik yaptı. Zeki Velidi ile birlikte Türkistan Millî Birlik Komitesi adına Rusya'da Türkler'in yaşadığı çeşitli bölgelerde dolaştı. İran, Afganistan, Hindistan, Paris ve Berlin'de çalışmalarını sürdürüp 20 Mayıs 1925'te İstanbul'a gitti. Çalışmaları M. Fuad Köprülü tarafından beğenilince Türkiyat Enstitüsü'ne Türkoloji asistanı olarak tayin edildi. 1933'te Türk Dili Tetkik Cemiyeti ihtisas kâtibi, ertesi yıl cemiyetin kılavuz kolu üyesi oldu.

1936'da Mustafa Kemal tarafından Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Doğu Türk lehçeleri profesörlüğüne getirildi. 3 Mayıs 1944'te Türkçülük ve Türk milliyetçi-